

Кримінальне право і кримінологія

УДК 343.37:346.1

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20441002>

**Теоретико-методологічні засади кримінально-правової охорони
господарських відносин в умовах ринкової економіки**

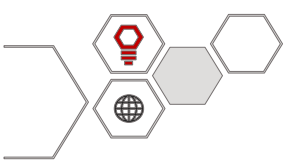
Бартошик С. В.,

аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»

<https://orcid.org/0009-0003-8901-5678>

Прийнято: 08.05.2025 | Опубліковано: 29.05.2025

Анотація. У статті досліджено теоретико-методологічні засади кримінально-правової охорони господарських відносин в умовах ринкової економіки України. Окреслено зміст ключових категорій – «кримінально-правова охорона», «господарські відносини», «господарська діяльність», «економічна злочинність» – та проведено розмежування господарсько-правового, цивільно-правового, фінансово-правового і кримінально-правового аспектів охорони. Розкрито структуру об'єкта посягання за Розділом VII Кримінального кодексу України, обґрунтовано співвідношення родового та безпосередніх об'єктів окремих складів. Аналітично зіставлено доктринальні концепції охоронної, регулятивної та превентивної функцій кримінального права в економіці і парадигми криміналізації – школу суспільного вибору, law and economics, ордоліберальний підхід. Проаналізовано принцип ultima ratio як методологічний обмежувач кримінально-правового втручання у свободу

підприємництва, висвітлено проблему «надкриміналізації» (overcriminalization) у пострадянських юрисдикціях. Досліджено інституційну архітектуру правозастосування – діяльність Бюро економічної безпеки, прокуратури, поліції – на основі статистичних даних 2020–2024 років, виявлено суперечності між обсягом криміналізації та результативністю розслідувань. Окремо опрацьовано міжнародні стандарти (Директива ЄС 2017/1371 PIF, Конвенція РЄ CETS 198, рекомендації FATF і GRECO) та порівняльно-правові моделі Німеччини, Польщі, Франції. Виклики воєнного часу та євроінтеграційний вимір реформи Розділу VII КК розглянуто крізь призму проєкту нового Кримінального кодексу України. Запропоновано пріоритети реформування: послідовне впровадження принципу *ultima ratio*, мінімізація бланкетності диспозицій, повноцінна імплементація PIF Directive і CETS 198 із запровадженням реальної кримінальної відповідальності юридичних осіб.

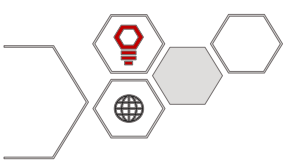
Ключові слова: кримінально-правова охорона, господарські відносини, ринкова економіка, *ultima ratio*, бланкетність, криміналізація, Розділ VII Кримінального кодексу України, Бюро економічної безпеки, PIF Directive, проєкт нового Кримінального кодексу.

Theoretical and Methodological Foundations of Criminal-Legal Protection of Economic Relations under Market Economy Conditions

Bartoshyk S. V.,

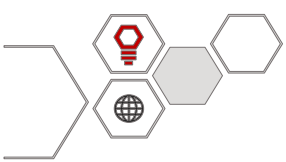
Postgraduate Student, Lviv University of Business and Law

<https://orcid.org/0009-0003-8901-5678>

Abstract. The article investigates the theoretical and methodological foundations of criminal-legal protection of economic relations under market economy conditions in Ukraine. The content of key categories is outlined – «criminal-legal protection», «economic relations», «economic activity», «economic crime» – and a distinction is drawn between economic-legal, civil-legal, financial-legal, and criminal-legal aspects of protection. The structure of the object of encroachment under Chapter VII of the Criminal Code of Ukraine is revealed, and the relationship between generic and direct objects of individual elements of crime is substantiated. Doctrinal concepts of protective, regulatory, and preventive functions of criminal law in the economy and paradigms of criminalisation – public choice school, law and economics, and the ordoliberal approach – are analytically compared. The principle of ultima ratio is examined as a methodological limit to criminal-legal intervention into the freedom of entrepreneurship, and the problem of «overcriminalisation» in post-Soviet jurisdictions is highlighted. The institutional architecture of law enforcement – activities of the Bureau of Economic Security, prosecutor's office, and police – is investigated based on statistical data for 2020–2024, revealing contradictions between the scope of criminalisation and the effectiveness of investigations. International standards (EU Directive 2017/1371 PIF, CoE Convention CETS 198, FATF and GRECO recommendations) and comparative-legal models of Germany, Poland, and France are separately examined. Challenges of wartime and the European integration dimension of the reform of Chapter VII of the Criminal Code are considered through the prism of the draft new Criminal Code of Ukraine. Priorities of reform are proposed: consistent implementation of the ultima ratio principle, minimisation of the blanket nature of dispositions, and full implementation of the PIF Directive and CETS 198 with the introduction of genuine criminal liability of legal entities.

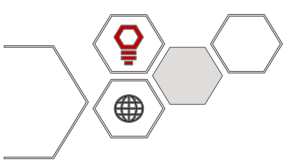
Keywords: criminal-legal protection, economic relations, market economy, ultima ratio, blanket dispositions, criminalisation, Chapter VII of the Criminal Code of Ukraine, Bureau of Economic Security, PIF Directive, draft new Criminal Code.

Постановка проблеми. Кримінально-правова охорона господарських відносин у ринкових умовах України перетворилася на одну з найдискусійніших ділянок кримінально-правової політики. Після початку повномасштабної війни і прискорення євроінтеграції тиск на бізнес з боку правоохоронних органів, поєднаний з потребою адаптації національного законодавства до *acquis communautaire*, поставив на порядок денний фундаментальне переосмислення Розділу VII Кримінального кодексу України та принципів його застосування. Емпіричні дані демонструють тривожну тенденцію: за умов значного обсягу зареєстрованих проваджень за «економічними» статтями реальна судова перспектива залишається мінімальною – за окремими складами обвинувальних актів на рік буває менш як півтора десятки [17]. Така диспропорція спонукає поставити питання про теоретико-методологічну спроможність чинної системи кримінально-правової охорони господарських відносин відповідати викликам ринкової економіки.

Ситуацію ускладнює надмірна бланкетність диспозицій Розділу VII КК, яка дестабілізує заборону і породжує проблеми реалізації ст. 58 Конституції України про дію закону в часі [3; 6]. Відтак потреба у системному перегляді доктринальних засад криміналізації економічної поведінки набуває не суто академічного, а практико-політичного характеру, особливо в контексті проекту нового Кримінального кодексу України та зобов'язань у межах кластерів 1 «Основи» і 23 «Правосуддя та фундаментальні права» переговорів про вступ до ЄС.

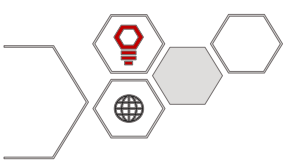
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан наукової розробки проблематики характеризується багатогранністю підходів та інтердисциплінарним характером досліджень. У вітчизняному правовому дискурсі Ю. С. Канарик [2] сформулював концептуальне розмежування кримінально-правових засобів охорони господарської діяльності, окреслюючи їх системний характер. О. В. Швидка [5] поглибила розуміння бланкетних

диспозицій Розділу VII через детальний аналіз новели ст. 201-2 КК, запровадженої воєнним законодавством. Принцип *ultima ratio* дістав ґрунтовне опрацювання у працях литовської дослідниці А. Дамбраускене [8] та фінського компаративіста С. Меландера [9], який обґрунтував субсидіарну природу європейського кримінального права. К. Карсай [12] доповнив цю аргументацію тезою про федеральний вимір *ultima ratio* в умовах гармонізації національних кримінально-правових систем.

Німецький підхід до структурування *Wirtschaftsstrafrecht* представлений у фундаментальному дослідженні М. Енгельхарта [7], яке демонструє переваги «розсіяної» моделі кримінально-правової заборони з паралельним інститутом *Ordnungswidrigkeitenrecht*. Європейський вимір боротьби з шахрайством щодо фінансових інтересів ЄС критично проаналізовано С. Мірандолою [11], яка виявила невирішені суперечності імплементації Директиви 2017/1371. В. В. Шаблистий [14] обґрунтував підстави криміналізації та принцип *ultima ratio* в українському контексті, акцентуючи увагу на гіпертрофії кримінально-правової заборони у сфері господарювання. М. І. Панов [10] розкрив суспільну небезпечність діяння як фундаментальну ознаку кримінального правопорушення, що становить методологічну основу для оцінки доцільності криміналізації.

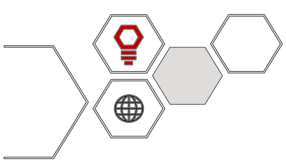
Економіко-правовий підхід репрезентовано у класичній праці Г. С. Беккера [24], який заклав основи моделі раціонального вибору в кримінально-правовій політиці, та Р. А. Познера [25], котрий сформулював парадигму кримінального права як механізму інтерналізації соціальних витрат. Сучасний розвиток цього напрямку у застосуванні до корпоративної відповідальності продемонстровано П. Бучіроссі та Л. Чарі [19]. Українські дослідники Р. О. Мовчан [13] і колектив авторів видання «Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану» [20] зосередилися на адаптації кримінально-правової охорони господарських відносин до реалій воєнної економіки.

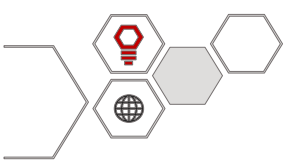
Євроінтеграційний вимір кримінально-правової реформи розгорнуто О. Пасекою та І. Вишневською [23], а Л. Тимофєєвою [21] – у контексті релевантної практики Суду Європейського Союзу як складової *acquis communautaire*. О. Баганець [17] здійснив системний емпіричний аналіз протидії економічній злочинності, виявивши кризовий стан правозастосування 2020 року. Незважаючи на масштабність наукових напрацювань, бракує комплексного дослідження, яке об'єднало б теоретико-методологічні засади з аналізом інституційних трансформацій та європейського виміру реформи у єдину аналітичну рамку.

Формулювання цілей статті. Метою статті є комплексний теоретико-методологічний аналіз засад кримінально-правової охорони господарських відносин у ринкових умовах України з виявленням стратегічних пріоритетів реформування Розділу VII Кримінального кодексу України. Поставлена мета конкретизована у таких завданнях: розмежувати ключові категорії та визначити співвідношення галузевих підходів до охорони економічних відносин; розкрити структуру родового та безпосередніх об'єктів злочинів за Розділом VII КК; зіставити доктринальні концепції і парадигми криміналізації; обґрунтувати методологічну роль принципу *ultima ratio* як обмежувача кримінально-правового втручання у свободу підприємництва; проаналізувати інституційну архітектуру правозастосування через призму статистичних показників 2020–2024 років; систематизувати міжнародні стандарти й порівняльно-правові моделі економічного кримінального права; окреслити виклики воєнного часу та євроінтеграційний вимір реформи національного кримінально-правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Кримінально-правова охорона господарських відносин у ринкових умовах являє собою такий сегмент кримінально-правової політики, що покликаний перекладати конфлікти економічної природи в матерію публічного покарання лише тоді, коли інші

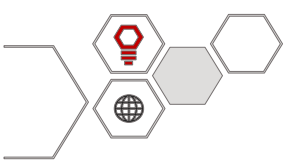

регулятори вичерпали свою спроможність. Дефініювання категоріального апарату слід починати з розрізнення «кримінально-правової охорони» як системи матеріальних заборон і санкцій, призначених захищати визначене коло суспільних відносин, і «господарських відносин» як упорядкованих Господарським кодексом України та регулятивним законодавством зв'язків між суб'єктами господарювання, споживачами й державою з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання. «Господарська діяльність» при цьому тлумачиться вужче, охоплюючи системну, на свій ризик і з метою отримання прибутку, діяльність суб'єктів господарювання, тимчасом як «економічна злочинність» у кримінологічному вимірі – поняття інтегральне, що включає посягання на власність, фінанси, конкуренцію, фіскальну систему й добросовісне підприємництво [1; 4]. Поняття «злочини у сфері господарської діяльності» формально окреслюється Розділом VII Особливої частини Кримінального кодексу України, де родовий об'єкт прийнято визначати як суспільні відносини, що забезпечують установлений державою порядок господарювання, а безпосередні об'єкти конкретних складів – як його окремі сегменти: грошовий обіг (ст. 199), фінансову дисципліну й бюджетні відносини (ст. 210, 211, 212), порядок здійснення підприємницької діяльності (ст. 205-1, 206), порядок легального обігу майна (ст. 209), добросовісну конкуренцію та права споживачів (ст. 222, 229) [1; 5]. «Ринкова економіка як об'єкт охорони» – категорія політико-правова, що означає інституційний устрій, у якому свобода підприємництва, конкуренція та приватна власність є засадничими цінностями, отже й кримінальна заборона має бути сумісною з ними. Розмежування господарсько-правового, цивільно-правового, фінансово-правового та кримінально-правового аспектів охорони ґрунтується на критерії інтенсивності втручання: цивільне право реститує, господарське – упорядковує і застосовує оперативно-господарські санкції, фінансове – забезпечує фіскальну дисципліну, тоді як кримінальне право обирається лише за умови суспільно небезпечного посягання,

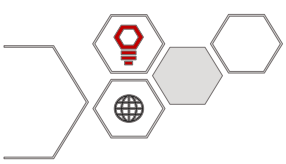
що не може бути компенсоване іншими галузями. Бланкетність диспозицій Розділу VII зумовлює нерозривний зв'язок норм КК з регулятивним законодавством, унаслідок чого зміст об'єктивної сторони рухається разом зі змінами у фінансовому, банківському, валютному, податковому регулюванні [3; 6].

Визначивши категоріальний апарат, доцільно перейти до теоретико-методологічного інструментарію. Доктрина класично виокремлює охоронну, регулятивну та превентивну функції кримінального права в економіці; ринкова парадигма зміщує акценти від репресивно-каральної функції до запобіжно-комунікативної, що вимагає від законодавця не множити заборони, а вдосконалювати їх цільову дієвість [2; 10]. Методологію дослідження економічних злочинів формує синтез системного підходу (Розділ VII як підсистема Особливої частини КК, що структурно взаємодіє з розділами VI, XVII), функціонального (оцінка реального впливу норми на поведінку суб'єктів господарювання), порівняльно-правового (зокрема, із західноєвропейськими моделями *Wirtschaftsstrafrecht* і *Kodeks karny skarbowy*), економіко-правового (аналіз витрат і вигод криміналізації) та кримінологічного (виміри латентності, віктимологічний профіль, ефективність розслідувань) [4; 7]. Парадигми криміналізації економічної поведінки конкурують між собою: підхід школи суспільного вибору (*public choice*) попереджає про небезпеку «полювання за рентою» з боку правоохоронців, які перетворюють кримінальну заборону на інструмент тиску; підхід *law and economics*, заснований на статті Г. Беккера «*Crime and Punishment: An Economic Approach*» (1968) [24] та працях Р. Познера [25], обґрунтовує криміналізацію економічних правопорушень через критерій інтерналізації соціальних витрат, надаючи перевагу штрафу як оптимальній санкції; ордоліберальна модель, що сформувалася в західнонімецькій кримінально-правовій політиці після Другої світової війни, постулює кримінальне право як інструмент захисту інституційних основ конкурентного

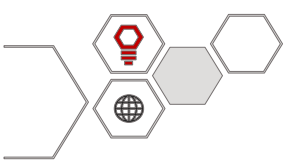
ладу, відмежовуючи його від політичного цілепокладання й кон'юнктурної фінансової логіки [7; 11].

Структура господарських відносин як об'єкта кримінально-правової охорони у Розділі VII неоднорідна: вона охоплює відносини власності у частині підприємницького майна, відносини конкуренції, фінансової дисципліни, добросовісного підприємництва та державного регулювання. Українська доктрина (П. Андрушко, В. Борисов, Н. Гуторова, О. Дудоров, Р. Мовчан, М. Хавронюк) обґрунтовує тезу про множинний об'єкт у багатьох складах – основний полягає у порядку господарювання, а додатковий або факультативний – у власності, бюджетній системі чи правах споживача. Співвідношення родового і безпосереднього об'єктів виявляє внутрішню суперечність: окремі склади (ст. 210, 211, 212), що стосуються формування й використання публічних фінансів, важко узгодити з ринково-конкурентним змістом родового об'єкта, оскільки фінансові відносини в значенні ст. 4 Господарського кодексу взагалі не належать до господарських; це породжує дискусію щодо доцільності виокремлення самостійного розділу «Злочини проти фінансів» – саме таким шляхом пішли укладачі проєкту нового КК, відокремивши у Книзі шостій «Кримінальні правопорушення проти економіки» розділ 6.3 «Кримінальні правопорушення проти фінансів» від розділу 6.4 «Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання» [13; 22]. Дискусія про економічну злочинність як самостійну кримінологічну категорію має тривалу історію: одна група дослідників (О. Кальман, В. Попович) обстоює її автономність, апелюючи до специфіки суб'єкта, корисливо-економічного мотиву й системного характеру; інша (О. Литвак, В. Шакур) вказує, що «економічна злочинність» – конструкт, який охоплює гетерогенні діяння і втрачає аналітичну цінність поза прив'язкою до конкретних складів. Серйозною методологічною проблемою залишається надмірна бланкетність диспозицій: О. Дудоров слушно зауважує, що кримінальне законодавство, передусім присвячене боротьбі з економічною

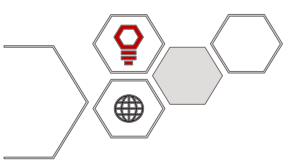
злочинністю, через бланкетні диспозиції норм КК нерозривно пов'язане з позитивним законодавством (цивільним, банківським, валютним), зміни в якому неминуче призводять до зміни змісту кримінальної відповідальності [3]. Така залежність дестабілізує заборону, перетворюючи її на «плаваючу» норму, що породжує проблеми зі ст. 58 Конституції України про дію закону в часі.

Принципи й межі криміналізації господарських діянь розгортаються на перетині класичної доктрини суспільної небезпеки і сучасного принципу *ultima ratio*. Українська традиція (В. Тацій, М. Панов, В. Гришук) виходить з того, що суспільна небезпека діяння є об'єктивним соціальним підґрунтям кримінальної протиправності, її характер і ступінь виступають соціальною основою й об'єктивним критерієм визначення законодавчою діяльністю межі й обсягу кримінальної протиправності діянь [10]. Західна доктрина (К. Лакнер, К. Роксин) розвиває цю тезу через концепцію *Rechtsgüterschutz*: криміналізація допустима лише за наявності правового блага, що зазнає неприпустимої шкоди й не може бути захищене іншими галузями. Принцип *ultima ratio*, оформлений у європейській доктрині як вимога мінімізувати кримінальне втручання, передбачає серйозне порушення індивідуальних, соціальних і державних правових інтересів та відсутність альтернативних засобів впливу [8]. С. Меландер прямо пов'язує цей принцип із субсидіарністю європейського кримінального права і з принципом пропорційності, наголошуючи, що *ultima ratio* здатне набувати федерального виміру в умовах гармонізації [9; 12]. Українському законодавцю властива зворотна тенденція: проф. В. Гришук та П. Фріс упродовж останнього десятиліття документують гіпертрофію кримінально-правової заборони у сфері господарювання, коли політична доцільність переважає над критеріями криміналізації, що призводить до знецінення кримінальної заборони [8; 14]. Доктрина економічної свободи підприємництва, що випливає зі ст. 42 Конституції України, виступає матеріальним обмежувачем криміналізації: будь-яка заборона має проходити тест на пропорційність

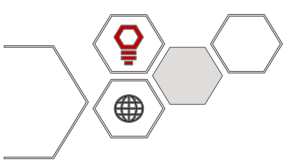
обмеження права на господарську діяльність. Феномен «надкриміналізації» (overcriminalization), описаний як кримінально-правовий мінімалізм навпаки, у пострадянських юрисдикціях посилюється інституційними дефіцитами слабкої держави, готової компенсувати фіскальні розриви тиском на бізнес [14]. Симптоматичним прикладом є тривале існування ст. 205 КК (фіктивне підприємництво) як інструменту обходу принципу презумпції невинуватості: рішення про її декриміналізацію 2019 року частково відновило баланс, проте на її місце прийшла ст. 205-1, диспозиція якої, за критичною оцінкою Р. Мовчана, є ще більш зручним інструментом для незаконного тиску на бізнес, оскільки формулювання її положень можуть бути більш неконкретними та розмитими [5; 13].

Описана доктринальна рамка отримує своє інституційне продовження. Зі створенням Бюро економічної безпеки України (БЕБ) Законом від 28 січня 2021 року № 1150-IX до нього перейшла основна підслідність економічних злочинів (ст. 204, 205-1, 212, 212-1, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 224, 229 КК), тоді як легалізація доходів (ст. 209) залишилася у спільній підслідності з НАБУ та Національною поліцією, а окремі справи розслідують Служба безпеки України (контрабанда, фінансування) та прокуратура у порядку процесуального керівництва. Реформа БЕБ Законом № 3840-IX від 20 червня 2024 року (чинність із 30 червня 2024 року) перебудувала кадрову політику Бюро через конкурсну комісію з міжнародними експертами з вирішальним голосом та переатестацію персоналу [16]. Емпіричні дані демонструють вкрай суперечливу динаміку: у 2020 році в провадженні за «економічними» статтями перебували 5 400 проваджень, у 2022 році – 3 400, а лише за перший квартал 2024 року обліковано близько 18 тисяч кримінальних правопорушень у сфері економічної діяльності, що в річному перерахунку перевищує показники 2023 року (51,6 тис.) і 2022 року (35,4 тис.) [17]. За ст. 212 у 2020 році було обліковано 910 проваджень, а до суду направлено лише 10 обвинувальних актів, при цьому реформа 2019–2020 років

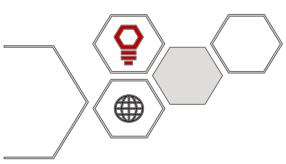
підвищила поріг кримінальної відповідальності до значного розміру 3 000 НМДГ (станом на 2024 рік – 4 542 000 грн), де-факто декриміналізувавши значну частину малих податкових правопорушень. Кількість засуджень за ст. 205 КК (до її декриміналізації) знизилась із 1 882 у 2013 році до 7 у 2020 році, що ілюструє стрімку девальвацію заборони ще до її формального скасування; засудження за ст. 209 коливається в межах 17–21 особи на рік. Стаття 222 (шахрайство з фінансовими ресурсами) демонструє разючий розрив: у 2020 році було зареєстровано 142 провадження проти лише 9 засуджень [17]. Аналіз 4,8 тисячі вироків у першій інстанції за економічними статтями засвідчив, що лише у 9% випадків справи завершуються максимально суворим покаранням у вигляді безальтернативного позбавлення волі, тоді як решта закінчується штрафами, умовними строками або угодами зі слідством [17]. Дискусія навколо ст. 209 розгортається у двох напрямках: щодо автономного засудження за відмивання за відсутності вироку за предикатний злочин (рекомендації MONEYVAL) та щодо адекватності діючої редакції стандартам Конвенції Ради Європи CETS 198 [15]. У сукупності ці тенденції підтверджують тезу про селективність правозастосування і про використання кримінально-правового механізму як інструменту тиску на бізнес – застереження, що систематично озвучується GRECO та діловими асоціаціями.

Описана інституційна архітектура становить організаційну рамку, проте без узгодження з міжнародними стандартами вона залишається замкнутою системою. Директива (ЄС) 2017/1371 (PIF Directive) встановлює мінімальні стандарти криміналізації шахрайства, корупції, відмивання й нецільового використання коштів, що завдають шкоди фінансовим інтересам Союзу, із санкцією не менше чотирьох років позбавлення волі за серйозні діяння (поріг – 100 000 євро шкоди, для серйозного транскордонного ПДВ-шахрайства – 10 мільйонів євро), і відсилає до Регламенту 2017/1939 щодо Європейської прокуратури (EPPO), яка визначає свою матеріальну компетенцію через PIF

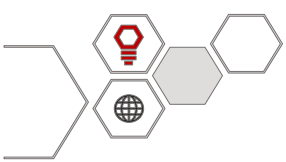

Directive [11; 18]. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та фінансування тероризму (CETS 198, Варшавська конвенція 2005 р.) залишається ключовим інструментом, який Україна ратифікувала і який імplementовано в редакції ст. 209 КК через Закон № 361-IX від 6 грудня 2019 року. Рекомендації FATF та GRECO послідовно вказують на необхідність забезпечення автономного засудження за відмивання та поширення цивільної конфіскації, а Конвенція ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях підкріплює інститут кримінально-правових заходів щодо юридичних осіб у ст. 96-3 – 96-11 КК. Порівняльно-правовий аналіз доводить, що німецький *Wirtschaftsstrafrecht* побудований не як замкнений розділ, а як «розсіяна» система: ядро у *Strafgesetzbuch* (шахрайство, *Untreue* § 266, банкрутні делікти) доповнене сотнями окремих заборон у спеціальних законах (*KWG*, *WpHG*, *BörsG*), а паралельно діє *Ordnungswidrigkeitenrecht* – інститут регулятивних правопорушень, який розвантажує власне кримінальне право [7]. Польський *Kodeks karny skarbowy* виокремлює фіскально-економічні делікти у самостійному кодифікаційному акті, що знижує бланкетне навантаження на загальний КК. Французький *droit pénal des affaires* спирається на принцип кримінальної відповідальності юридичних осіб (art. 121-2 *Code pénal*) з 1994 року, демонструючи дієвість моделі прямої корпоративної відповідальності у фінансово-економічних злочинах [19]. Запозичення для України має бути не механічним, а вибірковим, із прив'язкою до власної інституційної спроможності.

Виклики воєнного часу трансформували сам об'єкт кримінально-правової охорони. Воєнна економіка з мобілізаційним законодавством, обмеженнями експорту/імпорту критичних товарів, валютними режимами Національного банку (постанова Правління НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р.) і цільовими санкціями створює нові точки криміналізації – як-от ст. 201-2 КК (незаконне використання гуманітарної допомоги), запроваджена Законом № 2155-IX від 24

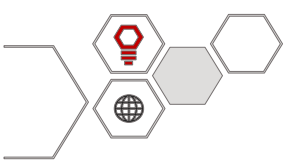
березня 2022 року, кваліфікація якої залишається проблемною через накладання з посяганнями на власність та службовими злочинами [5; 13]. Євроінтеграційний вимір додає до кримінально-правової порядку денної завдання гармонізації з *acquis communautaire* у межах кластера 1 «Основи» (верховенство права, фундаментальні права, антикорупція) та кластерів 23–24 (правосуддя, свобода, безпека); ухвалена Кабінетом Міністрів України 14 травня 2025 року Дорожня карта верховенства права (Rule of Law Roadmap) визначає чотири тематичні напрями зобов'язань – судочинство, антикорупція, правосуддя й безпека, фундаментальні права – і слугує стратегічною рамкою виконання Україною умов кластера 1 для відкриття переговорів про вступ до ЄС [21; 23]. Проект нового Кримінального кодексу України, розроблений Робочою групою з питань розвитку кримінального права (координатор – М. Хавронюк), у редакції контрольного тексту станом на 2 квітня 2025 року структурно об'єднує економічні склади у Книгу шосту «Кримінальні правопорушення проти економіки», що поділяється на п'ять розділів: 6.1 «Кримінальні правопорушення проти власності», 6.2 «Кримінальні правопорушення проти інтелектуальної власності», 6.3 «Кримінальні правопорушення проти фінансів», 6.4 «Кримінальні правопорушення проти порядку господарювання», 6.5 «Кримінальні правопорушення проти порядку використання природних ресурсів». Принциповою новелою є диференціація на злочини й кримінальні проступки (Книга дев'ята проекту), а також система кримінально-правових засобів до юридичних осіб (штраф, ліквідація юридичної особи з конфіскацією майна, заборона певної діяльності), що відповідає вимогам PIF Directive та Конвенції ОЕСР [22]. Заклик до повноцінної кримінальної відповідальності юридичних осіб (а не «квазікримінальних заходів», як у чинній моделі Розділу XIV-1) є логічним кроком у напрямі європейської конвергенції, особливо з огляду на матеріальну компетенцію ЕРРО.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що теоретико-методологічні засади кримінально-правової охорони господарських відносин в умовах ринкової економіки України потребують ґрунтовного перегляду на основі трьох взаємопов'язаних принципів. Перший – послідовне впровадження принципу *ultima ratio* через системний перегляд складів з низькою суспільною небезпекою і їх переведення в адміністративну або господарсько-правову площину, що знизить тиск на бізнес і відновить функціональну спроможність кримінально-правової заборони. Другий – мінімізація бланкетності через закріплення базових нормативних понять безпосередньо в Кримінальному кодексі і скорочення відсилок до волатильного підзаконного регулювання, що забезпечить дотримання конституційного принципу дії закону в часі. Третій – повноцінна імплементація Директиви ЄС 2017/1371 (PIF) і Варшавської конвенції Ради Європи CETS 198 із запровадженням реальної кримінальної відповідальності юридичних осіб і автономного засудження за відмивання.

Емпіричний аналіз правозастосовчої практики засвідчив, що чинна модель кримінально-правової охорони господарських відносин страждає на структурну диспропорцію між обсягом криміналізації та результативністю розслідувань, що породжує селективність правозастосування й використання кримінально-правового механізму як інструменту тиску на суб'єктів господарювання. Реформа Бюро економічної безпеки 2024 року створила передумови для подолання цього викривлення, проте її успіх залежить від паралельної модернізації матеріальних засад відповідальності.

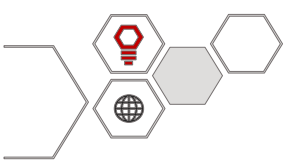
Методологічні орієнтири подальших досліджень убачаються в емпіричному вимірі ефективності норм (*data-driven criminal policy*), у порівняльно-правовому моніторингу імплементації *acquis* у новоприєднаних державах ЄС (Хорватія, Болгарія, Румунія), у кримінологічному аналізі профілю суб'єкта економічного злочину в умовах цифрової трансформації, а також у конституційно-правовій верифікації меж кримінально-правового втручання у

свободу підприємництва. Проект нового Кримінального кодексу України із виокремленням Книги шостої про злочини проти власності, фінансів і господарської діяльності становить інституційну рамку для реалізації цих орієнтирів і потребує подальшого критичного доопрацювання з урахуванням практики Європейської прокуратури та Суду Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Кваліфікація кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності : навч. посіб. / за ред. В. С. Канціра. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2023. 160 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5342/1/gospprav.pdf>
2. Канарик Ю. С. Кримінально-правові засоби охорони господарської діяльності: поняття та сутність. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 342–346. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-7/83>
3. Дудоров О. О. Бланкетність у кримінальному праві: проблеми і перспективи. *Вибрані праці з кримінального права*. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2010. С. 50–56. URL: <https://crimpravo.com/naukovi-statti-kryminalne-pravo/blanketnist-u-kryminalnomu-pravi.html>
4. Солоджук В. М. Кримінально-правова охорона інформації у сфері господарської діяльності : дис. ... д-ра філософії : 081. Львів, 2023. 240 с. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/nauka/dorobok_zdobuvachiv/solodguk_d.pdf
5. Швидка О. В. Аналіз складу кримінального правопорушення, передбаченого статтею 201-2 КК України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 78. С. 213–219. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/296916>
6. Краєвська Т. О. Норми Кримінального кодексу України з бланкетними диспозиціями. Харків : Національний юридичний університет імені Ярослава

Мудрого, 2018. 16 с. URL:
https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/7078/1/Kraynik_309.pdf

7. Engelhart M. Development and Status of Economic Criminal Law in Germany. *German Law Journal*. 2014. Vol. 15, № 4. P. 693–718. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/german-law-journal/article/development-and-status-of-economic-criminal-law-in-germany/7CF1EA0BE1D8AF27B77081830A0B682C>

8. Dambrauskienė A. The Conception of the Ultima Ratio Principle. *Teisė*. 2015. Vol. 97. P. 116–134. DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2015.97.9828>

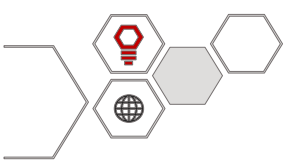
9. Melander S. Ultima Ratio in European Criminal Law. *European Criminal Law Review*. 2013. Vol. 3, № 1. P. 45–64. URL: <https://researchportal.helsinki.fi/en/publications/ultima-ratio-in-european-criminal-law/>

10. Панов М. І. Суспільна небезпечність діяння – фундаментальна ознака поняття «кримінальне правопорушення». *LexInform: Юридичний вісник України*. 2020. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/suspilna-nebezpechnist-diyannya-fundamentalna-oznaka-ponyattya-kryminalne-pravoporushennya/>

11. Mirandola S. Directive (EU) 2017/1371 on the Fight Against Fraud to the Union's Financial Interests by Means of Criminal Law: A Missed Goal? *European Papers*. 2019. Vol. 4, № 1. P. 1–22. URL: <https://www.europeanpapers.eu/europeanforum/directive-EU-2017/1371-on-fight-against-fraud-to-union-financial-interests>

12. Karsai K. Ultima Ratio and Subsidiarity in the European Criminal Law. *Forum: Acta Juridica et Politica*. 2013. Vol. 3, № 1. P. 53–63. URL: https://real.mtak.hu/93372/1/juridpol_forum_003_001_053-063.pdf

13. Мовчан Р. О. Про деякі дискусійні питання кримінальної відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*. Львів : Львівський

державний університет внутрішніх справ, 2022. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/296916>

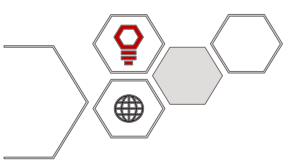
14. Шаблистий В. В. Підстави криміналізації та принцип ultima ratio. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 2 (25). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0991850e-e555-4bca-95c6-f6872ea65813/content>

15. Аналіз статті 209 Кримінального кодексу України / Державна служба фінансового моніторингу України. Київ, 2021. URL: https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zagalna/Analiz_statti_209_KK.doc

16. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-IX (зі змінами, внесеними Законом № 3840-IX від 20.06.2024). *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 23. Ст. 197. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20>

17. Баганець О. Протидія економічній злочинності в Україні в 2020 році: стан і проблеми. *LexInform: Юридичний вісник України*. 2021. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/protydiya-ekonomichnij-zlochynnosti-v-ukrayini-v-2020-rotsi-stan-i-problemy/> ; Статистика кримінальних економічних правопорушень за I квартал 2024 року. *The Page*. 2024. URL: <https://thepage.ua/ua/economy/statistika-kriminalnih-ekonomichnih-pravoporushen> ; Лише 1 з 10 за ґратами. Як в Україні карають за корупційні та економічні злочини. *Економічна правда*. 2024. URL: <https://pravda.com.ua/weeklycharts/2024/04/18/712562/>

18. Council of Europe Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime and on the Financing of Terrorism. *Council of Europe Treaty Series*. Warsaw, 2005. No. 198. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/198>

19. Buccirosi P., Ciari L. Corporate Criminals in a Market Context: Enforcement and Optimal Sanctions. *European Journal of Law and Economics*. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10657-023-09773-w>

20. Кримінально-правова політика України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 88. URL: <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/344034>

21. Timofieieva L. The Case Law of the European Court of Justice in the Field of Criminal Law as an Important Part of the Acquis Communautaire. *SSRN Electronic Journal*. 2025. DOI: <https://doi.org/10.2139/ssrn.5560038>

22. Контрольний текст проєкту нового Кримінального кодексу України станом на 02.04.2025 / Робоча група з питань розвитку кримінального права при Президентові України. Київ, 2025. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2025/04/03/00-kontrolnyj-proyekt-kk-02-04-2025.pdf>

23. Pasyeka O., Vyshnevskia I. Compliance of Criminal Legislation of the EU and Ukraine in the Field of Combating Human Trafficking with the Acquis Communautaire. *Social and Legal Studios*. 2024. Vol. 7, № 4. P. 248–259. URL: <https://sls-journal.com.ua/en/journals/tom-7-4-2024/vidpovidnist-kriminalnogo-zakonodavstva-derzhav-yes-ta-ukrayini-v-sferi-protidiyi-torgivli-lyudmi-do-acquis-communautaire>

24. Becker G. S. Crime and Punishment: An Economic Approach. *Journal of Political Economy*. 1968. Vol. 76, № 2. P. 169–217. DOI: <https://doi.org/10.1086/259394>

25. Posner R. A. An Economic Theory of the Criminal Law. *Columbia Law Review*. 1985. Vol. 85, № 6. P. 1193–1231. URL: https://chicagounbound.uchicago.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2827&context=journal_articles